
**TEACHERS' OPINIONS ON SIGNIFICANCE AND IMPLEMENTATION OF
OUTDOOR SCHOOL IN THE TEACHING PROCESS**

Zoran MomčilovićUniversity of Niš, Pedagogical Faculty in Vranje, Republic of Serbia, z_momcilovic@yahoo.com**Tatjana Milosavljević Đukić**University of Niš, Pedagogical Faculty in Vranje, Republic of Serbia, tatjanamdj@ucfak.ni.ac.rs**Ana Spasić Stošić**University of Niš, Pedagogical Faculty in Vranje, Republic of Serbia, anastosic974@gmail.com

Abstract: During the last few decades outdoor school or teaching in nature, as a particular form of educational work, has obtained a significant role in preparation and implementation of teaching in lower grades of primary school. As school is nowadays expected to respond to numerous request of modern society, this form of work could be one of possible solutions for finding not only new, different, interesting contents that are attractive to students but also patterns of educational activity. With various activities and many methods, techniques and forms of work, outdoor school opens up a space for suitable pedagogical action and implementation of teaching contents established by curriculum and syllabus and adapted to the environmental conditions where outdoor teaching is being applied. Its pedagogical values were confirmed in theory and practice a long time ago, so this form of educational work is increasingly getting attention of researchers and is the key subject of this paper. The paper shows results of the research the aim of which was to examine teachers' attitudes on primary values, significance and contribution of outdoor education to more successful organization of teaching process and teaching implementation in the first stage of primary school education. Considering the fact that the research is theoretical and empirical in character, the methods used include theoretical analysis method and descriptive scientific research method. The main research techniques involve survey and scaling, while the instruments used include survey questionnaire which was specially designed for the purpose of this research. The survey population consisted of primary school teachers on the territory of the district of Vranje and the district of Bor, so the sample consists of 73 teachers employed in the school year of 2018/2019. In order to look at influence, dependency and differences among the analysed data, the results obtained in the research were processed by using certain statistical procedures: frequency (f), percentages (%), arithmetic mean (M), standard deviation (SD), chi-square test (χ^2), t - test and one-factor analysis of variance (ANOVA). The analysis results show that teachers greatly value the contribution of outdoor school to better organization of teaching process because it achieves positive effects in teaching process, in implementing educational and training aims and tasks, especially within the teaching of the subjects of Science and Social Studies and Physical Education. Furthermore, it can be concluded that the respondents give a positive account of its influence on the development of students' capacities, their educational achievements and social relationships. Based on the respondents' opinions, outdoor education should be enriched by various aspects in order to reach the expected quality level.

Keywords: outdoor school, educational work, educational achievements, capacities development, social relationships.

**МИШЉЕЊА УЧИТЕЉА О ЗНАЧАЈУ И ПРИМЕНИ ШКОЛЕ У ПРИРОДИ У
НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ****Зоран Момчиловић**Универзитет у Нишу, Педагошки факултет у Врању, Република Србија, z_momcilovic@yahoo.com**Татјана Милосављевић Ђукић**Универзитет у Нишу, Педагошки факултет у Врању, Република Србија, tatjanamdj@ucfak.ni.ac.rs**Ана Спасић Стошић**Универзитет у Нишу, Педагошки факултет у Врању, Република Србија, anastosic974@gmail.com

Резиме: Последњих деценија школа у природи, као специфичан облик организације васпитно-образовног рада, добија значајну улогу у припремању и извођењу наставе у млађим разредима основне школе. Како се очекује да школа одговори на бројне захтеве савременог друштва, овај облик рада представља једно од

могућих решења за проналажење нових, различитих, занимљивих и ученицима привлачних садржаја и облика образовног и васпитног деловања. Разноврсном структуром активности и бројним методама, техникама и начинима рада, школа у природи отвара простор за адекватно педагошко деловање и извођење наставних садржаја који су утврђени наставним планом и програмом и прилагођени условима средине у којима се она налази. Њене педагошке вредности у теорији и пракси одавно су потврђене, тако да овај облик васпитно-образовног рада све више заокупља пажњу истраживача и представља централно питање овог рада. У раду су приказани резултати истраживања које је имало за циљ да испита мишљења учитеља о основним вредностима, значају и доприносу школе у природи успешнијој организацији наставног процеса и реализацији наставе у I циклусу основног образовања и васпитања. Како је спроведено истраживање теоријско-емпиријског карактера, примењене су метода теоријске анализе и дескриптивна научно-истраживачка метода. Основне технике истраживања обухватају анкетирање и скалирање, док је од инструмената коришћен анкетни упитник, специјално конструисан за потребе овог истраживања. Популацију истраживања чинили су учитељи основних школа на територији врањског и борског округа, тако да је узорак састављен од 73 учитеља запослених у школској 2018/19. години. Ради сагледавања утицаја, зависности и разлика између анализираних података, резултати добијени истраживањем обрађени су одговарајућим статистичким поступцима: фреквенције (f), проценти (%), аритметичка средина (M), стандардна девијација (SD), хи (χ^2) квадрат тест, t тест и једнофакторска анализа варијансе (ANOVA). Анализа резултата показала је да учитељи значајно вреднују допринос школе у природи квалитетнијој организацији наставног процеса јер се њоме остварују позитивни ефекти у наставном раду, у реализацији образовних и васпитних циљева и задатака, посебно у оквиру наставе о природи и друштву и физичког васпитања. Такође, може се закључити да испитаници позитивно оцењују њен утицај на развој способности ученика, њихова образовна постигнућа и социјалне односе. На основу мишљења испитаника, школу у природи треба употпунити многим аспектима како би досегла квалитет који се од ње очекује.

Кључне речи: школа у природи, васпитно-образовни рад, образовна постигнућа, развој способности, социјални односи.

1. УВОД

Педагошке вредности школе у природи, као јединственом облику наставног рада, у теорији и пракси одавно су потврђене. Како овај облик рада представља једно од могућих решења за проналажење нових, савремених, различитих, занимљивих и ученицима привлачних садржаја и облика образовног и васпитног деловања, последњих деценија све више заокупља пажњу истраживача и представља централно питање овог рада. Не разматрајући појавне облике школе у природи која има своју дугу историју, истичемо да овај, одавно познат концепт поучавања и учења, данас има веома важну улогу у образовању и васпитању ученика. Она нема утврђену структуру, већ се разликује по својој концепцији имајући у виду програмске садржаје који се реализују у складу са условима средине. Ипак, потребно је нагласити да структуру школе у природи најчешће чине следеће васпитне и образовне активности: настава, самосталан рад ученика, слободне активности, производни и други друштвено-користан рад, културне и друге друштвене активности и активности у слободном времену (Николић, 2005). Приликом одабира програмских садржаја доминирају садржаји о природи и друштву, физичког васпитања, ликовне и музичке културе, као и српског језика (исто). Овде посебно наглашавамо значај садржаја о природи и друштву који омогућују ученицима у млађим разредима основне школе стицање свеокупног знања о свету који нас окружује (Митић, 2015). Њиховом реализацијом, истовремено, могуће је „мењати начин мишљења, формирати еколошку свест и позитивне ставове према очувању животне средине и њеном сталном унапређивању“ (Митић, 2014: 90), што се најлакше може остварити у оквиру школе у природи. Полазећи од основних задатака овог облика рада који се односе на „стицање знања о природи и културно-историјској прошлости краја у коме се организује, (...) развијање радних навика и радне културе, јачање здравља и физичких способности ученика, социјализацију ученика и развијање њихове еколошке свести“ (Ивковић, Миленовић, 2011: 190), јасно се уочава да она доприноси успешној реализацији образовних и васпитних циљева и задатака већине наставних предмета у оквиру разредне наставе, посебно наставе о природи и друштву и физичког васпитања. При томе, ученику је омогућен доживљај и разумевање наставних садржаја кроз наставу, боравак у природи, активности у слободном времену, самосталан рад и дружење са вршњацима. Игра се издваја као водећа активност јер је „увек повезана са дечјим потребама (...) и представља капитални метод учења и развоја личности“ (Окичић, Мадић, Живковић, Момчиловић, 2011: 218-219).

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У истраживању које смо спровели за потребе овог рада настојали смо да испитамо мишљења учитеља основних школа о основним вредностима, значају, примени, организацији и реализацији школе у природи, као облика образовања и васпитања којим основна школа данас покушава да одговори бројним захтевима савременог друштва и времена у коме живимо. Истраживања су показала да активности које се остварују у школи у природи подстичу висок ниво креативности ученика, развој њихових вештина и способност критичког мишљења, слободу реаговања и експериментисања у решавању проблема уз коришћење претходног и новостеченог искуства. Уколико школу у природи посматрамо као ресурс за образовање и васпитање ученика, истраживање и креативност, структуру овог облика рада треба да чини разноврсна комбинација одређених садржаја и активности који су предвиђени наставним планом и програмом и прилагођени условима средине у којима се организује, као и њихова примена и практично повезивање током наставе.

У складу са изнетим ставовима, *проблем истраживања* које смо спровели односи се на испитивање мишљења учитеља основних школа о утицају који школа у природи може имати на квалитет наставног процеса. Разлози нашег опредељења за овај проблем оправдани су јер је мало доступних истраживања о примени и значају школе у природи у млађим разредима основне школе. Проучавањем овог проблема желимо да скренемо пажњу на то да савремена основна школа може да, овим веома омиљеним обиком рада од стране ученика, непрестано богати своју структуру и реализује занимљиве, различите, нове и ученицима интересантне садржаје и облике педагошког деловања, како би међу бројним факторима који утичу на образовање и васпитање младих нараштаја сачувала своје значајно место и улогу. У вези са овако дефинисаним проблемом, *циљ истраживања* подразумева утврђивање мишљења учитеља основних школа о доприносу школе у природи успешнијој организацији наставног процеса и реализацији образовних, функционалних и васпитних циљева и задатака у I циклусу основног образовања и васпитања. Како је спроведено истраживање теоријско-емпиријског карактера јер полази од педагошке праксе и искуства учитеља, примењене су метода теоријске анализе и дескриптивна научно-истраживачка метода. Основне технике истраживања обухватају анкетирање и скалирање, док је од инструмената коришћен анкетни упитник, специјално конструисан за потребе овог истраживања. Поред питања о подацима објективне природе, упитник у себи садржи петостепену скалу Ликертовог типа која је сачињена од 20 тврдњи, Узорак испитаника изабран је из популације учитеља основних школа на подручју врањског и борског округа запослених у школској 2018/19. години. Укупан број испитаника је 73 учитеља, тако да овај број испуњава услов који омогућава квантитативну и квалитативну анализу добијених података. У истраживању смо посебну пажњу посветили испитивању утицаја стручног усавршавања учитеља као спољашњег фактора, односно независне варијабле, на мишљења испитаника о доприносу школе у природи квалитетнијој организацији наставног процеса и остваривању образовних, функционалних и васпитних задатака наставе у млађим разредима основне школе, посебно наставе о природи и друштву и физичког васпитања, што представља један од основних истраживачких задатака. У вези са тим, пошли смо од претпоставке да учитељи сматрају да се школом у природи остварују позитивни ефекти у наставном процесу, у реализацији наставних циљева и задатака наведених предмета, унапређивању васпитно-образовног рада, развоју ученичких способности, образовних постигнућа и вршњачких односа, као и да постоји значајна повезаност између стручног усавршавања учитеља и њихових мишљења о питањима дефинисаним у задатку истраживања. Резултати добијени истраживањем обрађени су одговарајућим статистичким поступцима: фреквенције (f), проценти (%), аритметичка средина (M), стандардна девијација (SD), хи (χ^2) квадрат тест, t тест и једнофакторска анализа варијансе (ANOVA). Статистичка значајност дефинисана је на нивоу вероватноће нулте хипотезе од $p \leq 0.05$ до $p < 0.01$, док је обрада података урађена уз коришћење софтверског пакета SPSS верзија 21.

3. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

У складу са постављеним истраживачким задатком и хипотезом, приликом дискусије резултата, у односу на независну варијаблу број сати стручног усавршавања учитеља, издвајамо мишљења испитаника код којих је утврђено да постоји статистичка значајност разлика. Резултати једнофакторске анализе варијансе (ANOVA) показују да постоје статистички значајне разлике између стручног усавршавања и мишљења учитеља о ефектима школе у природи на наставни процес. У *Табели 1* можемо уочити да учитељи са преко 100 сати стручног усавршавања у последњих пет година имају највише просечне вредности на свим ајтемима, што уједно представља највиши степен слагања са тврдњама о ефектима школе у природи на наставни процес.

Табела 1: Мишљења учитеља о ефектима школе у природи на наставни процес (варијабла: број сати стручног усавршавања)

Тврдње о ефектима школе у природи		Број сати стручног усавршавања у последњих 5 година						
		Мање од 10	Од 10 до 50	Од 50 до 100	Преко 100	F	p	
1.	Процените степен усаглашености програма школе у природи са садржајем предмета у основној школи.	M	3,1	3,5	3,2	4,09	74,857	0,000
		SD	0,2	0,51	0,4	0,29		
2.	Да ли упознавање наставних садржаја путем школе у природи утиче на образовна постигнућа ученика?	M	2,4	3,15	2,6	4	302,038	0,000
		SD	0,75	0,37	1,05	0		
3.	Да ли реализација садржаја у оквиру школе у природи доприноси повећању функционалности стечених знања?	M	3,1	3,9	3,2	4,82	87,453	0,000
		SD	0,2	0,31	0,4	0,39		
4.	На основу сопственог искуства процените практичну примену стеченог знања међу предметима након реализоване школе у природи.	M	3,2	3,2	3,4	4,55	61,405	0,000
		SD	0,3	0,41	0,6	0,51		
5.	Да ли школа у природи доприноси јачању здравља и развијању физичких способности ученика?	M	3,1	3,85	3,2	4,82	82,345	0,000
		SD	0,2	0,37	0,4	0,39		
6.	Да ли ученици путем школе у природи стичу потребна знања и компетенције о очувању природе, друштвеној заједници, култури и средини?	M	2,3	3,45	2,6	4,42	62,349	0,000
		SD	0,1	0,69	0,2	0,5		
7.	Сматрате ли да би стручно усавршавање које обухвата планирање и организовање школе у природи било корисно за Ваш успешнији рад у настави?	M	3,1	3,5	3,2	4,33	50,368	0,000
		SD	0,2	0,51	0,4	0,48		
8.	Процените у којој мери школа у природи доприноси успешнијој организацији наставног процеса и реализацији наставе уопште.	M	3,3	3,9	3,6	4,82	87,453	0,000
		SD	0,1	0,31	0,2	0,39		

Процене учитеља о утицају школе у природи на остваривање образовних, функционалних и васпитних циљева и задатака наставе о природи и друштву и физичког васпитања статистички се значајно разликују између издвојене четири групе испитаника у односу на број сати стручног усавршавања у последњих пет година, што показује ANOVA тест. Наиме, све групе испитаника се слажу да школа у природи има утицаја на мерене аспекте у области реализације поменутих предмета у оквиру разредне наставе, што се може видети у Табели 2. Међутим, тај став је нешто позитивнији код учитеља са највећим бројем сати стручног усавршавања, на шта указују подаци добијени једнофакторском анализом варијансе.

Табела 2: Мишљења учитеља о утицају школе у природи на остваривање образовних, васпитних и функционалних циљева и задатака наставе о природи и друштву и физичког васпитања (варијабла: број сати стручног усавршавања)

Тврдње о утицају школе у природи на остваривање циљева и задатака појединих предмета у разредној настави	Број сати стручног усавршавања у последњих 5 година					
	Мање од 10	Од 10 до 50	Од 50 до 100	Преко 100	F	p

Процените колико школа у природи утиче на остваривање	1.	Образовних задатака наставе о природи и друштву и физичког васпитања	M	2,20	3,35	4,00	4,87	113,021	0,000
			SD	0,45	0,49	0,00	0,35		
	2.	Функционалних задатака наставе о природи и друштву и физичког васпитања	M	2,20	3,00	4,30	4,87	74,185	0,000
			SD	0,45	0,00	0,59	0,52		
	3.	Васпитних задатака наставе о природи и друштву и физичког васпитања	M	1,00	2,00	3,85	4,93	147,084	0,000
			SD	0,00	0,56	0,57	0,26		

Учитељи који су се најдуже стручно усавршавали (преко 100 сати) у односу на остале категорије испитаника у највећој мери процењују да школа у природи доприноси остваривању педагошких циљева и квалитету васпитног рада, унапређивању наставног процеса, процесу стицања знања ученика и развоју њихових социјалних вештина. Једнофакторска анализа варијансе (ANOVA) показује да статистички значајна разлика постоји на свим мереним аспектима. Одговори испитаника приказани су у Табели 3.

Табела 3: Мишљења учитеља о доприносу школе у природи реализацији наставног процеса (варијабла: број сати стручног усавршавања)

Тврдње о доприносу школе у природи реализацији наставног процеса			Број сати стручног усавршавања у последњих 5 година						
			Мање од 10	Од 10 до 50	Од 50 до 100	Преко 100	F	p	
У којој мери школа у природи доприноси:	1.	квалитету васпитног рада	M	3,00	3,10	4,15	4,89	140,207	0,000
			SD	0,00	0,31	0,36	0,11		
	2.	унапређивању наставног процеса	M	3,00	3,20	4,21	4,97	90,444	0,000
			SD	0,00	0,41	0,42	0,45		
	3.	процесу стицања знања ученика	M	1,20	2,65	4,18	4,87	122,025	0,000
			SD	0,45	0,49	0,58	0,23		
	4.	развоју социјалних вештина ученика	M	3,00	3,85	4,73	4,86	62,561	0,000
			SD	0,00	0,37	0,45	0,12		
	5.	ученици немају никакву корист од боравка у школи у природи	M	1,00	1,00	1,00	1,00	/	/
			SD	0,00	0,00	0,00	0,00		

Процене испитаника о аспектима којима би требало унапредити организацију и реализацију школе у природи статистички се значајно разликују између издвојене четири групе испитаника у односу на број сати стручног усавршавања у последњих пет година, што показује ANOVA тест. У Табели 4 јасно се може уочити да се све групе испитаника слажу да наведене тврдње имају утицаја на мерене аспекте у области организације и реализације школе у природи. Међутим, подаци добијени једнофакторском анализом варијансе показују да су учитељи са највећим бројем сати стручног усавршавања мишљења да наведене аспекте треба унапредити ради успешније организације и реализације школе у природи, а више вреднују аспекте који се односе на корелацију садржаја предмета редовне наставе и садржаја који ће се реализовати током школе у природи и учешће родитеља у организацији и реализацији школе у природи.

Табела 4. Мишљења учитеља о аспектима које би требало унапредити ради успешније организације и реализације школе у природи (варијабла: број сати стручног усавршавања)

Тврдње о аспектима за унапређење школе у природи			Број сати стручног усавршавања у последњих 5 година					
			Мање од 10	Од 10 до 50	Од 50 до 100	Преко 100	F	p
1.	учешће ученика у изради програма школе у природи	M	3,00	3,50	4,52	4,67	51,756	0,000
		SD	0,00	0,51	0,51	0,11		

2.	едукација наставника везана за припрему и реализацију школе у природи	M	3,00	3,70	4,42	4,88	43,711	0,000
		SD	0,00	0,47	0,50	0,45		
3.	корелација садржаја предмета редовне наставе и садржаја који ће се реализовати током школе у природи	M	3,00	3,90	4,91	4,92	140,684	0,000
		SD	0,00	0,31	0,29	0,19		
4.	евалуација реализованих садржаја током школе у природи	M	3,00	3,30	4,48	4,78	65,779	0,000
		SD	0,00	0,47	0,51	0,12		
5.	организација и реализација школе у природи у присуству лица које поседује компетенције за реализацију планираних активности школе у природи	M	4,00	4,10	5,00	4,78	178,294	0,000
		SD	0,00	0,31	0,00	0,12		
6.	учешће родитеља у организацији и реализацији школе у природи	M	2,00	2,90	4,03	4,97	86,775	0,000
		SD	0,00	0,31	0,64	0,08		

4. ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања показали су да учитељи значајно вреднују допринос школе у природи квалитетнијој организацији наставног процеса јер се њоме остварују позитивни ефекти у наставном раду, у реализацији образовних и васпитних циљева и задатака, посебно у оквиру наставе о природи и друштву и физичког васпитања. Такође, може се закључити да испитаници позитивно оцењују њен утицај на развој способности ученика, њихова образовна постигнућа и социјалне односе. На основу мишљења испитаника, школу у природи треба употпунити многим аспектима како би досегла квалитет који се од ње очекује. Обављајући своју основну делатност – образовање и васпитање ученика, школа кроз наставу и друге облике рада, посебно путем школе у природи, „може доста да учини на формирању еколошке свести која ће помоћи да ученици усвоје савестан однос према природи, дакле, понашање одговорно према себи и окружењу“ (Митић, 2013: 575), што, у суштини, представља основни задатак овог модела рада.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ивковић, М., Миленовић, Ж. (2011). Учитељи о васпитно-образовном значају школе у природи. У: *Школа у природи као фактор социјализације и могућност сузбијања насиља*. Тематски зборник. Ур. Сунчица Денић. Врање: Учитељски факултет, стр. 187-202.
- [2] Митић, Љ. (2015). Еколошко воспитание и образование функции защиты природы, Международная научная конференция, *Экологическая культура как фактор устойчивого развития общества*. Москва: Московский государственный университет леса.
- [3] Mitić, Lj. (2014). Potrebe in zanimanje učencev za izbor okoljskih vsebin pri pouku, *Revija Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja* je indeksirana in vključena v, *Journal Didactica Slovenica*, Novo Mesto: Visokošolsko središče Novo Mesto, pp. 89-101. SSCI, UDK 371/372, ISSN 0353-1392, UDK 37.016: 51
- [4] Mitić, Lj. (2013). Vrednosni sistem kao osnova za unapređenje životne sredine, *Mednarodna konferenca EDUvision 2013, Sodobni pristopi poučevanja prihajajočih generacija*, Ljubljana. pp. 568-579. 37.091.3(082)(086.034.44) 37.091.64(082)(086.034.44) ISBN 978-961-93189-9-7
- [5] Николић, Р. (2005). *Школа у природи – отворена школа*. Ужице: Учитељски факултет.
- [6] Окичић, Т., Мадих, Д., Живковић, С., Момчиловић, В. (2011). Вредност игре у води. У: *Школа у природи као фактор социјализације и могућност сузбијања насиља*. Тематски зборник. Ур. Сунчица Денић. Врање: Учитељски факултет, стр. 215-227.